

KENTSEL YAŞAM KALİTESİ VE ÜTOPYALAR

Prof. Dr. Kıvılcım Ertan¹

Özet

İnsan yerleşimlerinin insan onuruna yaraşır çevreler sunmak üzere tasarlanması, bireylerin sağlıklı biçimde yaşamalarına ve kendilerini geliştirmelerine hizmet etmektedir. Kentsel yaşam kalitesinin olabilecek en üst seviyede tutulması, bunun da kentlilerin işbirliğiyle ve kararlara-uygulamalara katılımlarının sağlanmasıyla başarılması, 21. Yüzyılın kentlerinin içinde bulunduğu bunalımın aşılmasında büyük önem taşımaktadır. Kuşkusuz, kentsel yaşam kalitesinin yükseldiği kentler yaratılmasında edebi yazında karşımıza çıkan ütopya eserleri önemli bir yer tutmaktadır. Düşünürlerin daha iyi bir yaşam düşüncesiyle üretilen ütopyalar, yaşam kalitesi yüksek kentler yaratılmasına hizmet etmektedir. Dünya nüfusunun yarısından fazlasının kentlerde yaşamakta olduğu ve kentlerin büyük çoğunluğunun olumsuz koşullar içinde olduğu düşünülürse, kentlerde yaşam kalitesinin yükseltilmesinin kentsel yaşam kalitesi ile ilişkisi ortaya çıkar.

Bugün, nüfusun büyük bölümü kentlerde yaşıyor, gelecekte bu oranın daha da artacağı tahmin ediliyor. Buna karşın, gelişmekte olan ülkelerde, kentsel yaşam kalitesi giderek düşüyor. Buna karşın ortaya konulan tepkiler ise ütopyalara konu olmaya başlamıştır. Son dönemde ütopyalar ve karşı-ütopyalar incelenirse, kent mekanı üzerindeki kentsel yaşam kalitesinin vurgulandığı görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kent, Kentsel Yaşam Kalitesi, Ütopya

Giriş

Arkeolojik bulgular ışığında 'kentlerin tarihi'², M.Ö. 4000 yıllarına kadar götürülebilir. Kentleşmenin ilk döneminde, M.Ö. 4000-2000 yılları arasında Mezopotamya başta olmak üzere Orta Doğu'yu içine alan Bereketli Hilal bölgesinde, Mısır'ın Nil Havzası'nda, Hindistan'ın İndüs Vadisi'nde, Çin'de Sarı Nehir kıyılarında kente dayalı önemli uygarlıklar kurulmuştur.

¹ Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, ertankv lcm@gmail.com

² Kentin ortaya çıkışına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.; Gordon Childe (2018), Tarihte Neler Oldu?, (Çev.: Alaeddin Şenel), 1. Baskı, (İstanbul: Kırmızı Yayınları); Rana Aslanoğlu (1998), Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Asa Yayınları, Bursa.

Tarımsal devrimin yaşandığı (on bin yıl süren) Neolitik Dönemle birlikte ilk kentler ortaya çıkmıştır. Kentlerin ortaya çıkışına ilişkin yaygın görüş, artı ürünün saklanması, depolanması, korunması gereği, üreten ve üretmeden üretimden pay alacak olan sınıfların oluşumuna paralel biçimde gerçekleşmesi üzerinedir. Bu görüş, ilk kentlerle birlikte ilk devletlerin de ortaya çıkışını desteklemektedir (Ertan, 2014: 1-20).

İlk aşamada kentler ortaya çıkmış, ikinci evrede Neolitik dönemde ilk kentsel devrim yaşanmış; üçüncü evrede ise yazının bulunmasıyla önemli uygarlıklar ortaya çıkmıştır. Kentleşme sürecinde dördüncü evrede antik Yunan kentleri ya da kent devletleri olan polis ortaya çıkmıştır. Yunanlılar, M.Ö. 750 yılından başlayarak birçok kent kurmuşlardır. Beşinci evre, Roma İmparatorluğu, Ortaçağ ve feodalizm dönemi olarak değerlendirilebilir. Bu geçiş dönemi ise Burjuva Devrimi olarak Yeni Çağ ile başlayıp Fransız İhtilali'ne kadar süren altıncı evreyi getirmiştir. Klasik burjuva kenti, Rönesans'tan sanayi devrimine dek sürmüştü. Yedinci evre ise 20. Yüzyıldan başlayıp 21. Yüzyılda da süren küreselleşme sürecine eşlik etmektedir (Ertan, 2014: 20-25). Son dönem kentleşme süreci, refah ve yaşam kalitesi unsurlarından uzaklaşarak nüfus yoğunluğu, çevre sorunları ve kentsel hizmet yetersizlikleri ile gündeme gelmektedir.

Kent, ebedi bir düzenin göz kırpması, -dünyada tezahür eden bir cennet, bereketli bir yaşam yeri- ideal bir biçime dönüşüm, diğer bir ifadeyle ütopyadır (Pinder, 2005: 19). Ütopya ve kent arasındaki ilişki, Lewis Mumford tarafından ideal devlet ve siyasal topluluğu bir kent olarak düşünen Antik Yunan dönemine kadar götürülür (Pinder, 2005: 18). Antik Yunan döneminde kent devleti olarak polis, kentsel ile birlikte kırsal alanı da kapsamaktaydı. Genel olarak farklı ölçeklerde olsa da insan yerleşimlerinin sorunları kent kapsamında değerlendirilebilir.

Büyük kentlerin ortaya çıktığı ikinci kentleşme devrimi ise yedinci evredeki endüstri devrimi ile hızlanan süreçte yaşanmıştır. Bu süreçte kentlerde yoğunlaşan nüfus, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun ve yoksunlukların yayılmasına da yol açmıştır. Yeterince gelişmemiş ülke kentlerinde oluşan plansız ve düzensiz kentleşme süreçlerinde kentsel hizmetler yeterince sunulamamış ya da insan yerleşimlerinin temel gereksinimleri (barınma, çalışma, ısınma, aydınlanma, içmesuyu, güvenli gıda sunumu, ulaşım, çöp ve kanalizasyon hizmetleri, dinlenme alanları vb.) yeterli düzeyde karşılanamamıştır (Ertan, 2014: 1-2). Kentsel hizmetlerin yetersiz sunumu, eşitsizliklerin, adaletsizliğin, yoksulluğun ve yoksunluğun yayıldığı kentlerin, yaşam koşullarını da olumsuz etkilemekte, yakın geçmişte umut mekanları olarak tasavvur edilen kentleri, ideal yaşam alanları olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu süreçte siyasal erkin varlık ve

egemenlik alanı olan kentlerdeki karar alma yetisinin, bu yaşam alanlarının asıl sahibi olan yurttaşlara devredilmesi, yaşanabilir kentler yaratılması açısından önem taşımaktadır. Jean Robert'ın (1999) ifadesiyle; “yerleşim, halkın karar verme özgürlüğüdür”.

Ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel, mekânsal dönüşümün yaşandığı kentler insan-kent ilişkisi çerçevesinde bireysel gelişimin de ortamını oluşturur. İnsanın yerleşik yaşam ortamı olarak oluşturulan kentler, insanın çevre etkileşiminin ya da insanoğlunun çevreye müdahalesinin bir yansımasıdır denilebilir. Günümüzde giderek artan yığınların yaşam yeri ya da varlık alanı olan kentlerin, hızlı ya da çarpık kentleşme sürecinde liberalizmin de yıkıcı etkileri altında hızla yaşanabilirlik³ özelliklerini yitirmesi, yaşam alanlarının bireysel-toplumsal, mekansal gelişimini de olumsuz etkilemektedir. Neo-liberalizm sürecinde mekanın ranta dayalı olarak yeniden üretimi sonucu metalaştırılan kentler ve kentsel hizmetler, kentlilere değil sermaye gruplarının çıkarlarına hizmet etmektedir. Kentlerin yeniden kent halkının taleplerine ve çıkarlarına göre biçimlenmesi, kentli haklarının yaşama geçirilmesiyle mümkün kılınabilecek; kentlerin yaşam kalitesinin korunması da bu şekilde başarılabilir. Bu doğrultuda kentli haklarının uluslararası alanda gelişmesi, bu düzenlemelerin ulusal alana yansıması, kentlerin yaşam kalitesini yükseltilmesine giden süreci de hızlandıracaktır.

Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi'nin Raporuna göre, kırdan kente göç, artarak devam edecek. BM raporuna göre; 2050'de Dünya nüfusunun üçte ikisi kentlerde yaşamaya aday. Mega kent sayısı 12 yıl sonra 43'e ulaşacak. Bugün % 55 olan kentlerde yaşayanların dünya nüfusuna oranı, 2030'da % 60'a, 2050'de ise %68'e ulaşacak. 2050'de 2.5 milyar insan kentlere akacak. BM'ye göre bu yer değiştirmenin % 90'ı Asya ve Afrika'da olmakla birlikte, Türkiye'de % 75.1 olan kentli nüfus, 2050'de % 86'ya yükselecek (<https://www.un.org-publications>). İçinde bulunduğumuz 21. Yüzyılda dünya nüfusunun büyük bölümünün kentlerde yoksulluk ve yoksunluk içinde yaşadığı ve kentlerde yaşayacak nüfusun sürekli artma eğiliminde olduğu göz önüne alınırsa kentlerin bireysel, toplumsal, kültürel, ekonomik, yönetsel gelişimler açısından önemi daha iyi kavranabilir.

İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde onurlu bir yaşam sürmenin temel bir insan hakkı olduğu vurgusundan hareketle insanoğlunun kentlerde ya da genel olarak tüm insan yerleşimlerinde ödenebilir koşullarda, onurlu ve sağlıklı bir yaşam sürmesi gereğine bir kez

³ Kavram, insanın yaşaması için gerekli asgari koşulları sağlayan kent anlamında kullanılmıştır.

daha dikkat çekmek gereklidir. Temel uluslararası belgeler ve 1982 tarihli TC Anayasası, kentli haklarının insan yerleşimlerine yansıtılması açısından sağlam bir zemin sunmaktadır. Çalışma ile, kentlerin, tüm kentliler için yoksunluk, yoksulluk ve karmaşa ortamı yaratması yerine kentsel yaşam kalitesi⁴ yüksek yaşam alanlarına dönüşmesi gereğine düşünsel bir model önerisiyle dikkat çekilmek istenmektedir.

I. Kentsel Yaşam Kalitesinin Uluslararası Yapıtaşları: Temel Uluslararası Belgeler⁵

1930'lu yıllardan bu yana ortaya konulan çalışmalar ve belgelerin işaret ettiği koşulların 21. Yüzyılın bu döneminde bile gerçekleştirilemediği gözönünde bulundurulursa, günümüzde de bu belgelerin hayati bir önem taşıdığını vurgulamakta ve önemli unsurlarını yinelemekte bir sakınca yoktur.

1933 tarihinde Atina'da Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi toplantısı için Le Corbusier tarafından hazırlanan raporda⁶ kentin çok yönlü yapısına işaret edilmiştir. Atina Sözleşmesi, ekonomik, toplumsal, siyasal ve mekânsal bir yapı olan kentin oturma, çalışma, dolaşma, dinlenme gibi yaşama temelli işlevlerine işaret etmiştir.

1972 tarihli BM İnsan Çevresi Konferansı'nda kabul edilen Stockholm Bildirgesi'nin ilk maddesinde; insanın, özgürlük, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları sunan bir çevrede yaşamak temel hakkına sahip olduğuna işaret edilmektedir. Ayrıca insanın, çevreyi (özellikle doğal varlıklar) bugünkü ve gelecek kuşaklar için korumak ve geliştirmek sorumluluğunu (2. Madde) vurgulamıştır. Yenilenebilir kaynakların korunması ve tasarruflu kullanılması (3. Madde), tür çeşitliliğinin korunmasına yönelik önlemlerin alınması (4. Madde), denizlerin korunması için bölgesel düzeyde çaba gösterilmesi (7. Madde), ekonomik ve sosyal gelişmenin desteklenmesi (8. Madde), gelişmekte olan ülkelere finansman ve teknolojik yardım yapılması (9. ve 12. Madde) (çevre konularında uluslararası işbirliği, 24. Madde), özellikle gelişmekte olan

⁴ Kentsel yaşam kalitesi terimi ile temel insan gereksinimlerinin yeterli, sağlıklı düzeyde, ödenebilir koşullarda, sürekli olarak erişilebilir biçimde, bir diğer ifadeyle kentin kentlilerin gereksinimlerine göre tasarlandığı, kentsel hizmetlerin yeterli ve ödenebilir koşullarda sunulduğu ideal kentler anlatılmak istenilmektedir.

⁵ Kent hakkı anlayışının uluslararası alanda gelişimi için bkz.; Kıvılcım Akkoyunlu Ertan (2014), *Kent ve Kentli Hakları* (Ankara: TODAİE Yayını): 87-143.

⁶ Sözkonusu rapor, Türkçe'ye de çevrilerek Atina Anlaşması başlığıyla yayınlanmıştır; Le Corbusier (2009) (1943), *Atina Anlaşması*, (Çev.: Ayda Yörükhan) (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları).

ülkelerde çevre yönetimi için parasal destek sağlanması (10. Madde), ülkelerin çevre politikalarının gelişmekte olan ülkelerin kalkınma potansiyelini etkilememesi, (11. Madde), kalkınma çabaları ve çevrenin uyumunun gözetilmesi (13. ve 14. Madde), planlı kentleşmenin gerçekleştirilmesi (15. Madde), nüfus artış hızı, yüksek ve düşük nüfus yoğunluğunu düzenlemeye dönük nüfus politikaları izlenmesi (16. Madde), çevrenin korunması ve geliştirilmesi görevinin uygun ulusal kurumlara verilmesi (17. Madde), insanlığın ortak çıkarları gözetilerek çevre yönetiminde bilim ve teknolojinin kullanılması (18. Madde), genç, yaşlı ve korunmaya muhtaç gruplara öncelikli olmak üzere çevre eğitimine önem verilmesi (19. Madde), gelişmekte olan ülkelerde bilimsel gelişmeler ve çevre dostu teknoloji kullanımı ve bu ülkelere bilgi akışı desteklenmelidir (20. Madde), çevresel zararların tazmininde uluslararası işbirliği (22. Madde), önleyici yaklaşım (24. Madde), devletlerce çevrenin korunmasında uluslararası kuruluşların eşgüdümünün sağlanması (25. Madde), insanın da üyesi olduğu çevrenin nükleer silahlardan ve diğer kitlesel imha araçlarından korunması; nükleer silahların yasaklanması (26. Madde) konuları üzerinde önemle durulmuştur.

1976'da Kanada-Vancouver'da toplanan BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (HABITAT I); yeterli konut ve kentsel hizmetlerden yararlanma; sürdürülebilir yerleşimler; katılım, kendini geliştirme hakkı; temel insan hak ve özgürlüklerinin korunması ve ekonomik gelişme; toplumsal gelişme ve çevre koruma gereklerini ortaya koyar. Vancouver Bildirgesi, yerleşim politikası ve planlaması, konut ve altyapı hizmetleri, arazi yönetimi, yurttaş katılımı, kurumlar ve yönetim başlıkları altında kentsel yaşama ilişkin önemli ilkeler oluşturmuştur.

Avrupa Konseyi'nin organı olan Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin belgesi olan 1983 tarihli Avrupa Bölgesel ve Mekansal Şartı'nın üzerinde durduğu öncelikler şunlardır:

- dengeli sosyo-ekonomik gelişme,
- yaşam koşullarının iyileştirilmesi,
- doğal kaynakların ussal biçimde yönetilmesi,
- çevrenin ve ulusal toprakların korunması.

Avrupa Konseyi'nin 1985 tarihli Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın yerel yönetimlere ve yerel halka sağladığı güvenceler şu başlıklarla sıralanabilir:

- kurumsal varlıklarının güvence altına alınması (2. Madde),
- karar organlarının seçimle belirlenmesi, (3. Madde)

- yetki, görev ve sorumlulukların yerel halkın gereksinimlerini karşılayacak biçimde hukuksal güvenceye kavuşturulması (4. Madde),
- yetki ve sorumluluk verilmesi (4. Madde),
- kurumsal varlıklarının ve sınırlarının değiştirilmesi konularında değişikliklerde yerel halka danışılması (5. Madde),
- yerel yönetimler üzerindeki denetimin hukuka uygunluk ile sınırlandırılması (8. Madde),
- vesayet denetimine olanak tanınması (8. Madde),
- görevleriyle orantılı mali kaynaklar sağlanması (9. Madde)

Yukarıdaki düzenlemeler, yerel yönetimlere tanınan önemli uluslararası hukuk hükümlerindedir.

BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland Başkanlığı'nda hazırladığı 1987 tarihli Ortak Geleceğimiz Raporu, 1970'lerin ikinci yarısından beri kullanılmayı sürdüren sürdürülebilirlik kavramını geliştirerek sürdürülebilir kalkınma kavramının dünya gündemine girmesini sağlamıştır. Bu anlayışı, sürdürülebilir kent kavramının açılımında da kullanabilir, yaşanabilir kentlere ilişkin çıkarımlarda bulunabiliriz.

1992 tarihli Rio'da Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda kabul edilen Rio Bildirgesi, sürdürülebilir yerleşimler ve sürdürülebilir çevre açısından bazı önemli katkılarda bulunmuştur. Rio Zirvesi'nde kabul edilen ve sürdürülebilir yaşam ortamları yaratılmasına yönelik önemli bir belge, Gündem 21'dir. Sürdürülebilir gelişmenin gerçekleştirilmesine yönelik olarak kabul edilen Gündem 21 küresel bir eylem planıdır. Sürdürülebilir gelişme anlayışını yaşama geçirme hedefine yönelik olarak Gündem 21'in yerel, bölgesel, küresel düzeyde uygulanmasında asıl görev hükümetlere verilmiştir (Mutlu, 2008: 151). Bu görevin yerine getirilmesinde merkezi yönetim-yerel yönetim-yurttaşlar arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanması ödevinin de hükümetlerde olması gerektiğini belirtmek yanlış olmaz.

1992 tarihinde Avrupa Konseyi'nin Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin kabul ettiği Avrupa Kentsel Şartı⁷, kentli haklarının temel çerçevesini ortaya koymasından bir dönüm

⁷ Şart 1'in metni için bkz.; Ahmet Mutlu (2010), Kentli Hakları ve Türkiye, EK 1 (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları); www.migm.gov.tr

noktası sayılmalıdır. Özellikle Avrupa kentleri için bir başvuru kaynağı olan Şart'ın genel çerçevesi sürdürülebilir kentler için önemli tespitler ortaya koymaktadır.

Kentsel Şart 1, kentsel yaşamın düzenlenmesi ve geliştirilmesinde yerel yönetimlere geniş sorumluluklar yüklemektedir. Ülkemiz açısından düşünüldüğünde yerel yönetimlere bu görevleri yerine getirmeleri amacıyla yeterli kaynağın yanında merkez-yerel yönetim işbirliğinin sağlanması gereği, yaşanabilir kentler yaratılması açısından önemlidir.

1996'da İstanbul'da toplanan HABITAT 2 Konferansı, barınma sorunu, ödenebilir koşullarda konut sunumu, giderek artan yoksulluk, temel kentsel hizmetlerin yetersizliği, toplumsal dışlanma, çevre tahribatı, farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkeler arasında işbirliği, dezavantajlı grupların gözetilmesi, gelecek kuşakların haklarını gözetme, sürdürülebilir üretim kalıplarının oluşturulması gibi kentsel yaşamı doğrudan etkileyen konulara yer vermiştir (Ertan, 2014:108-109).

2000 tarihinde tamamlanan Avrupa Kentte İnsan Haklarını Gözetme Şartı, kentlilerin temel haklarının güvence altına alınmasını amaçlamıştır. Her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması, kentte yaşayanların temel haklarının yaşama geçirilmesi üzerinde durulmuştur. Kentlilerin haklarına tüm boyutlarıyla güvence kazandırılması konusu, kentlerin yaşanabilirlik düzeyini yükseltecektir.

2000 tarihli Dünya Kent Hakkı Şartı da kent hakkının her alanda yaşama geçirilmesinin önündeki engelleri kaldırmayı amaçlamaktadır. Kentin demokratik yönetimi; kamusal bilgiye erişim, yurttaş katılımı, şeffaflık, demokratik seçimler, konut ve temel kentsel hizmetlerin yeterli düzeyde sunumu, çalışma hakkı, sürdürülebilir çevre gibi temel başlıklara ve bu doğrultuda kentsel yaşam kalitesine vurgu yapmaktadır.

2008 tarihinde Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Avrupa Kentsel Şartı 2⁸'yi kabul etmiştir. Bu süreçte küreselleşmenin de etkisiyle kentler, yeni teknolojilere, ekolojik, ekonomik ve toplumsal koşullara uyum sağlama çabalarının odağında yer almıştır.

⁸ Şart 2 metni için bkz.; www.mgm.gov.tr

Kentsel Şart 2, gelecek kuşaklar, sürdürülebilir kentler, yurttaşların kentsel kararlara katılımı, yerindenlik (subsidiarity) ilkesi, merkezi yönetim-yerel yönetim işbirliği, çevre krizi, küresel çevre sorunları, kentsel yaşam kalitesi, kültürel çeşitlilik gibi başlıklara yer ayırmıştır. Bu anlamda Avrupa kentleri temel alınarak hazırlanmakla birlikte genel olarak yaşanabilir kentler açısından da açıklayıcı hükümler taşımaktadır.

2016 tarihli Habitat III toplantısında kabul edilen belgeler (Yeni Kent Gündemi-New Urban Agenda; Kent Hakkı ve Herkes için Kent-Right to City and Cities for All)⁹ de kentlerdeki yaşam kalitesinin artırılması, sürdürülebilir kentlerin yaratılması, bu doğrultuda kentli haklarının gerçekleşmesi yolunda önemli ipuçları sunmaktadır.

Bu belgeler ve burada yer veremediğimiz çok sayıdaki uluslararası toplantıda kabul edilen belgelerin tümü, doğal ve yapay çevrenin korunması bir anlamda yaşamın (doğal ya da insan eliyle üretilen kentler dahil tüm ekosistemlerin) sürdürülebilirliğinin başarılması için gerekli unsurlardır. Ülkelerin geniş bir katılımı üzerinde uzlaşma sağlanan bu bildireler, çevrenin korunması amacıyla yönelik olarak önemli konulara yer vermiştir. Genelde çevreyi odak alarak benimsenen bu ilkeler, insan eliyle oluşturulan insan yerleşimleri olan kentlerdeki yaşam koşullarının geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması açısından da önemli ipuçları sunmaktadır.

Çevre sorunlarına ilişkin olarak yapılan toplantılar ve ortaya konulan temel belgelerin, genel olarak insan yerleşimlerinde benzer hak ve özgürlükleri güvence altına almaya çalıştığını görmekteyiz. Uluslararası alanda gerçekleştirilen bu çabalar, kentsel ve çevresel sorunların azaltılması, sürdürülebilir ya da yaşanabilir kentler oluşturulması, bu amaçla yurttaş katılımı, yoksulluğun azaltılması, kültürel ve doğal mirasın korunması, şeffaflığın ve demokratik yönetimin sağlanması, kentlerde ayrımcılığın giderilmesi gibi pek çok soruna odaklanmaktadır.

⁹ Ayrıntılı Bilgi için bkz.; Keleş, Ruşen ve Ayşegül Mengi (2017), Kent Hukuku (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları); Kıvılcım Akkoyunlu Ertan (2018), “Küreselleşme, Yerel Yönetimler ve Kentli Hakları”, Küreselleşme Sürecinde Yerel Hizmet, Yerel Siyaset, (Ed.; Ayşegül Mengi ve Deniz İşçioglu), (Ankara: AÜ Ernst Reuter İskan ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını): 23-43; <http://habitat3.org/the-conference/programme/all/right-to-the-city-and-cities-for-all>,(03.04.2018); <http://habitat3.org/the-new-urban-agenda>, (03.04.2018).

Günümüz kentleri için önem taşıyan uluslararası belgeler, yaşanmaya değer kentler için olmazsa olmaz saptamalarını 1930'lu yıllardan başlayarak yapmakta, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere pek çok ülke kentleri ve kentlileri için yol gösterici niteliğini korumaktadır. Yaşanabilir kentler oluşturulmasına ya da var olan kentlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik olarak ortaya konulan temel uluslararası belgelere kısaca değindikten sonra 1982 Anayasası'nın kentsel sorunların azaltılmasına ya da yaşanabilir kentler oluşturulmasına yönelik olarak bireylere yüklediği bazı görevlere değinelim.

II. Kentsel Yaşam Kalitesi ve Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Bazı Temel Maddelere Bir Bakış)

T.C. 1982 Anayasası'nın pek çok bölümü, kentsel yaşamı¹⁰ ilgilendirmektedir. 1982 Anayasası'nın 17. Maddesinde, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına herkes sahip kılınmıştır. Bu hakkın diğer tüm hakların kaynağı olduğunu vurgulamak gerekir. Yine Anayasa'nın 23. Maddesi ile herkes, yerleşme ve seyahat özgürlüğüne sahiptir. 26.maddede düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü herkese tanınmıştır. Dernek kurma özgürlüğü, 33. Maddede; toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı 34. Maddede; hak arama serbestliği 36. maddede, yine herkese tanınan özgürlüklerdendir. Anayasa'nın 56. Maddesinde sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı herkese tanınmış olup çevreyi korumak ve geliştirmek, çevre kirlenmesini önlemek ödevi, yine herkese tanınmıştır. Yapay çevrenin bir parçası olan kentin korunup geliştirilmesi ödevi de bu maddeye dayanılarak herkese tanınmış sayılmalıdır.

T.C.1982 Anayasası'ndaki sadece bu hükümler bile, yurttaşların yaşanabilir düzenler yaratılmasında doğrudan sorumlulukları bulunduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcı yönetsel düzenler kurulması, seçimler dışında da yönetsel karar ve uygulamalara doğrudan yurttaş katılımının sağlandığı toplumlar nitelikli yaşam ölçütlerine yaklaşabilirler. Bu doğrultuda günümüzde giderek artan, çeşitlenen, çözümü güçleşen çevre sorunlarının önünün alınmasında yönetimleri yönlendiren, uyarıcı, ortak sorumluluk üstlenerek yönetime olumlu etkilerde bulunabilen yurttaşların varlığı da önem taşımaktadır.

¹⁰ Kentsel yaşama ilişkin temel düzenlemeler için bkz.; Kıvılcım Akkoyunlu Ertan (2014), Kent ve Kentli Hakları (Ankara: TODAİE Yayını).

Türk mevzuatında kentsel yaşam kalitesine yönelik Anayasa hükümleri dışında, yasalar, yasa gücündeki kararnameler, uluslararası sözleşmeler, yasalar ve yönetmelikler bulunmaktadır. Yasaların yanında mahkeme kararları da kentsel yaşam kalitesine geliştirilmesi açısından destekleyici kararları almış ve almaktadır. Yerimiz sınırlı olduğu için bunlara yer veremiyoruz. Kentsel yaşam kalitesinin mevzuata yansıtılması açısından bir temel oluşturan önemli bir kaynak ise ütopyalardır. Bu başlığı açmak da yarar vardır.

III. İdeal Kent Arayışındaki Ütopyalar:¹¹ Kent Ütopyaları

Ütopya tasarımlarına değinmeden önce terimi kısaca açmaya çalışalım. Yunanca eu-topos, mutlu ya da şanslı yer; ou-topos, olmayan yer (Pinder, 2005: 6) olarak açıklanabilir. Utopia, belirli bir zaman ve yerde var olmayan bir toplum; Eutopia ya da olumlu ütopya, yazarın, okuyucunun yaşadığından daha iyi bir toplumu ortaya koymayı amaçladığı ütopya; disütopya, karşı ütopya ya da olumsuz ütopya, okuyucunun yaşadığından çok daha kötü toplum tasavvurudur (Claeys ve Tower Sargent (ed.),1999: 2). “Utopia, hiçbir yerin yeri; Udetopia, hiçbir zamanın yeri; Eutopia, herşeyin iyi olduğu, saadet yeri” (Abensour, 2009: 24) olarak tanımlanabilir. Londouer’e göre, dünyada var olan toplumsal düzene “topia” (topos’tan türetilen ve yer anlamına gelen) denilirse, geleceğe yönelik umutları yansıtan ve devrimci bir görev üstlenmiş toplum tasarımları “utopia” (olmayan yer anlamında ütopya) olarak adlandırılabilir (Pala, 2014: 22). Bu başlık altında, ideal toplum tasavvurlarını kentlerde kurgulayan klasik ütopya çalışmaları ele alınarak kentsel yaşam kalitesi açısından kısaca değerlendirilecektir.

Antik Yunan Döneminde Platon’un Devlet ve Yasalar adlı eserleri, Aristoteles’in Politika, Aristophanes’in Kuşlar eserlerinde; polis (kent devleti) ölçeğinde ortaya konulan ütopyalar, zaman içinde önce ada ölçeğine, sonraları ise ulus-devlet ve dünya devleti ölçeğine taşınmıştır (bkz.; Ertan, 2012: 39). Ütopyaların antik Yunan dönemindeki bilinen ilk örneklerinden başlayarak 20. Yüzyıla kadar ideal toplum tasarımları olarak kentlerde kurgulandığını söyleyebiliriz.

¹¹ Ütopyalar için bkz.; Kıvılcım Ertan (2012), “Ütopya Tasarımlarında Kent”, İdeal Kent, Kent Araştırmaları Dergisi, (5), Ocak: 38-67.

Thomas More'un 1516 tarihli *Utopia*¹² adlı eserindeki ideal toplu, kalın ve yüksek duvarlarla çevrili bir adada kurgulanmıştır. Adadaki birbirinin aynısı 54 dörtgen kentin türdeş yapısı, topluma da yansımıştır. Sınıfsız toplum yapısına yansıtan Utopia'nın kentlerinin her birinin nüfusu 6 bin aile ile sınırlı tutulmaktadır. Hem kent hem kır yaşamını sırayla deneyen yurttaşlar, farklı mesleklerde sırayla çalışarak bilgi ve becerilerini geliştirirler. Utopia toplumunda yurttaşlar hem çalışma saatlerinde hem de serbest zamanlarında gözetim altında tutulmakta, kentleri gibi planlı bir yaşam sürmektedirler.

Tommaso Campanella'nın 1623 tarihli *Güneş Ülkesi*¹³ adlı ütopyası da kentlerde tasarlanmıştır. Güneş Ülkesi'nde toplumsal görevler, yurttaşlar arasında eşit olarak paylaştırılmıştır. Toplumun tüm üyelerine tanınmayan yurttaşlığa geçmek isteyenler, köyde ve kentte birer ay çeşitli denemelerden geçirilmektedir. Yirmi bir yaşını dolduran her yurttaş, devlet işleri üzerine görüşlerini ifade etme, yöneticilerin çalışmalarını değerlendirme hakkına sahiptir. Toplumun üyelerinin tüm gereksinimleri serbestçe karşılanmaktadır. Güneş Kent, en büyüğünün çevresi 7 mil olan iç içe geçmiş 7 çember şeklindeki surlarla çevrilmiş olup bilim ve sanata ilişkin yazılı ve resimli kayıtları taşıyan bu surlar, eğitim ve savunma işlevlerini birleştirmiştir. Otoriter düzen, düzenli ve planlı kentlerde yansımaları bulmuştur.

Francis Bacon'un 1627 tarihli *Yeni Atlantis*¹⁴ başlıklı ütopyası, bilimsel çalışmalara önem verilen bir ada toplumunu ortaya koymaktadır. Bensalem Adası'nda bilim adamları, yöneticiler ve toplumun diğer üyeleri arasında sınıf ayrımı yoktur. Hükümet yönetimi, 36 bilge yöneticiye verilmiş olup kentlerde Vali, kentsel hizmetlerin yürütülmesinden sorumludur. Toplumsal sistem, aile reisleri aracılığıyla denetim altında tutulmaktadır. Adanın planlı ve düzenli kentleri, geniş caddelerle bölünmüştür.

Saint-Simon'nun 19. Yüzyılda endüstri toplumuna alternatif olarak sunduğu bilim, teknoloji ve işbirliğine dayalı toplum sistemi, Owen ve Fourier'nin toplum kurgularının hareket noktasını oluşturmuştur. Kentin birbirinden geniş yeşil alanlarla ayrılan üç ana kuşaktan oluşmasını öngören Fourier, bu kuşaklardan ilkinde, merkezi kent; ikincisinde, kenar mahalleler ve büyük

¹² More'un Utopia toplumu için bkz.; Thomas More (1995), *Utopia* (İstanbul: Cem Yayınevi).

¹³ Ütopyanın ayrıntıları için bkz.; Tommaso Campanella (1996), *Güneş Ülkesi* (İstanbul: Can Yayınları).

¹⁴ Ütopyanın ayrıntıları için bkz.; Francis Bacon (1957), *Yeni Atlantis* (İstanbul: Maarif Basımevi).

fabrikalar; üçüncüsünde ise geniş caddeler ve banliyöler tasarlamıştır. Fourier'nin toplum tasarımına en önemli katkısı, 'toplumsal saraylar' olarak nitelenen 1500-1600 kişilik dev binalardan oluşan *Falanster* birimleridir. Owen'in toplum tasarımından farklı olarak çeşitlilikten yana olan Fourier, bu amaçla, farklı kesimlerden ve farklı kültürlerden gelen bireylerin oluşturduğu toplumsal zenginliği, *Falanster* birimlerine yansıtmıştır. Fourier, kent-kır sürekliliğinin bir aracı olarak kent dışında kırsal yaşam ile yeni teknolojiyi birleştiren ideal topluluklar tasarlamıştır. Endüstri devriminin neden olduğu kentsel sorunlara çözüm arayışındaki ve insani değerler ile doğa arasında uyum kurma çabasındaki Owen, New Lanark tasarımında mekansal ve mimari tasarımda kente özgü işlevleri ve konut mimarisini kır yaşamına taşımış, bir açıdan Fourier gibi kent-kır sürekliliğini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Owen, *New Harmony* tasarımında kentin olumsuz etkilerinden uzak, ancak kentin sağladığı yararları içeren uyumlu bir düzen kurmaya çalışmıştır. (Bumin, 1990:77) Fourier ve Owen'ın ütopyik tasarımlarını gerçekleştirme girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Etienne Cabet'nin 1840 tarihli *Icaria'ya Yolculuk*¹⁵ isimli eserinde kurgulanan Icaria'nın sınıfsız toplumunda hükümet seçimle oluşturulmakta olup yasama yetkisi Halk Meclisi'ndedir. Her yurttaş, birbirinin denetleyicisi olarak yetiştirilmiş, özgürlük alanı geniş ölçüde sınırlanmıştır. Dört bölgeye ayrılan Icaria, merkeziyetçi bir anlayışla planlanmış olup büyüklük ve nüfus yönünden eşit ve türdeş 100 kente bölünmüştür. Icaria'nın kentleri, yaşamın her alanında egemen gücün denetiminde ve koşulsuz uyumun temeli olan tek tip yurttaşları barındırmaktadır.

Edward Bellamy'nin 1887 tarihli *Geçmişe Bakış*¹⁶ isimli eserinde 2000 yılının Amerika Birleşik Devletleri yine kentler aracılığıyla kurgulanmıştır. Toplumun tüm ekonomik girişimleri, 'endüstri ordusu' denilen ulusal bir şirketin yönetimindedir. Askeri bir örgütlenmeyi çağrıştıran ütopyik toplumdaki en yüksek unvan generalliktir. 2000 yılının Boston'u dev bir çatı ile kaplanmış olup yerleşim alanları, 2 bin kişilik birimler halinde düzenlenmiştir. Kentler, olumsuz hava koşullarından korunmak için dev bir çatıyla kaplanmış, otoriter düzende, teknoloji aracılığı ile mekan da kontrol altına alınmıştır.

¹⁵ Ütopyik toplumun ayrıntıları için bkz.; Gregory Claeys ve Lyman Tower Sargent (ed.) (1999), *The Utopia Reader* (New York ve London: New York University Press): 219-227.

¹⁶ Ütopyanın ayrıntıları için bkz.; Edward Bellamy (2011), *Geçmişe Bakış*, 2000-1887 (İstanbul: Say Yayınları).

Kent kurgusu içinde sunulan klasik ütopyalar'dan sonra bazı modern ütopya önerileri de kent kurgusu içinde sunulmuştur. Teknoloji aracılığıyla kır-kent sürekliliği arayışındaki Frank Lloyd Wright, Le Corbusier ve Ebenezer Howard, 20. yüzyılda ortaya koydukları ütopyik tasarımlarını kente yönelik olarak önermişlerdir. Ebenezer Howard'ın Bahçe-Kent planında (1898); özekte konumlanan dairesel kent, daire biçimindeki daha küçük altı *Bahçe Kent* ile kuşatılmakta, böylece kentlerden biri büyüme sınırına ulaştığında, bir diğeri yerleşime açılmaktadır. Howard'ın kent planı, ABD ve birleşik Krallık gibi kimi ülkelerde uygulanma olanağı bulmuştur. Le Corbusier'nin uyum ve toplumsal denge arayışındaki gökdelen tasarımları (1933 tarihli Işınsal (Radiant) Kent, 1922 tarihli Çağdaş Kent tasarımları gibi) günümüzde bir ölçüde gerçekleşmiş sayılabilir. Dikey bir kentsel gelişme yaratarak cam ve çeliğin yoğun olarak kullanıldığı geometrik gökdelenler tasarlayan Le Corbusier kent estetiğini, yerleşim birimleri ile doğa arasındaki dengenin yanı sıra, meydanların birbirleriyle uyumlu ilişkisi, meydan içi ve çevresindeki yapıların tasarımındaki uyumda aranmıştır. Howard gibi Wright da, doğal bir çevrede üyelerin birbirleriyle yakın ilişki kurabildiği, küçük ölçekli, dengeli, düzenli, kendine yeterli topluluk birimleri önermiştir. Wright 1934 tarihli tasarımı olan Broadacre (Geniş Dönüm) Kent'te, kent-kır bütünlüğü içinde insani ölçeğe bağlı kalmıştır.¹⁷

Yeniden kenti temel alan klasik ütopyalara dönecek olursak; Herbert George Wells'in 1905 tarihli *Çağdaş Bir Ütopya*¹⁸'sı, dünyanın benzeri bir gezegen kurgusuyla tasarlanmıştır. Toplumsal yapıda dört temel yönetici sınıf göze çarpmaktadır. Bu sınıflardan biri olan samuraylar, yönetici konumunun yanında tek seçmenler grubunu da oluşturmaktadır. Bilim ve teknolojiye dayalı Dünya Devleti de kent kurgusuyla sunulmuştur. Planlı kentlerin temel özelliği, yayalara tümüyle açık, erişilebilir ve güvenli yaşam ortamları sunmasıdır.

Charlotte Perkins Gilman'ın 1915 tarihli *Herland*¹⁹ başlıklı ütopyası, kadınlardan oluşan bir toplumu betimlemektedir. Tarıma dayalı toplumda, birden fazla çocuk dünyaya getirenler, en yüksek onura sahip olup seçkinler sınıfını oluştururlar. Toplumun üyelerinin sürekli gözetim altında tutulduğu Herland ülkesinin planlı kentleri, insan ölçeğini aşan yapılarla donatılmış ve

¹⁷ Kent ütopyalarının ayrıntıları için bkz.; Ertan, Kıvılcım (2000), Kentin Tükenişi ve Ütopyalar, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

¹⁸ Ütopya tasarımı için bkz.; Herbert George Wells (1967), A Modern Utopia (Lincoln: University of Nebraska Press).

¹⁹ Ütopya toplumunun ayrıntıları için bkz.; Charlotte Perkins Gilman (2014), Kadınlar Ülkesi, (Çev. Seher Özbay), 2. Baskı (İstanbul: Otonom Yayıncılık).

geniş banliyölerle kuşatılmıştır. Anaerkil otoriter düzen, planlı yerleşimleri ile kentlere damgasını vurmuştur.

Aldous Huxley'in 1962 tarihli *Ada*²⁰ başlıklı yapıtında, insanın yeteneklerini özgürce geliştirebileceği bir toplum kurgulanmıştır. Bilgeler Kurulu, Pala toplumunun yönetiminden sorumludur. Toplumda nüfus planlamasına ve gençlerin eğitiminde çevre koruma bilincinin oluşturulmasına önem verilmiştir. Pala toplumu, diğer klasik ütopyalardan farklı olarak yurttaş özgürlüğünün korunduğu bir kent kurgusuyla sunulmaktadır.

Ernest Callenbach'ın 1975 tarihli *Ekotopya*²¹ başlıklı ekolojik ütopyası, 'her şeye karşın sanayileşme' politikasına duyulan tepkilerle Amerika Birleşik Devletleri'nden ayrılan Washington, Oregon ve Kuzey Kaliforniya'yı kapsayan bölgesinde tasarlanmıştır. Anaerkil bir toplum yapısına sahip Ekotopya'nın bakanı bir kadındır (Pala, 2014: 135). Ekolojik yaşamı, kente dayalı bir yapılanma içinde örgütleyen Ekotopya'da her yurttaşın, temel gıda, konut ve sağlık hizmet gereksinimleri ömür boyu karşılanmaktadır. Askeri bir sistem, etkili bir ulusal denetim sistemiyle bütünleştirilmiştir. Teknolojik gelişmeler, ekolojik sistemle uyumlu olacak biçimde sınırlandırılmış, çalışma koşulları iyileştirilmiş, toplumun üyeleri aşırı tüketim anlayışını terk etmişlerdir. Ekotopya'da kamu malı olarak görülen doğa, toplumsal ve ekonomik çıkarların üstünde tutulmuş; doğa ile denge içinde yaşama etiği, üretim ve tüketim biçimlerine de yansıtılmıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına ve çevre dostu ulaşım araçlarına yönelim, atıkların yeniden kullanımı, bitki ve hayvan türlerinin çeşitliliğinin korunması, doğal kaynaklar üzerindeki nüfus baskısının azaltılması; büyük kentlerdeki fazla nüfusun yeni kentlere dağıtılması; ekolojik ve kültürel değerlerin korunması sağlanarak çevre bilinci toplumsal ve ekonomik yaşamın her alanına yansıtılmıştır. Kent ve kır yaşamının iç içe geçtiği (Pala, 2014: 137) toplumda, bir anlamda kent-kır sürekliliği gözetilerek ekolojik kentlerin başarılı bir örneği yansıtılmıştır. Bu açıdan Ekotopya'nın kentsel yaşam kalitesinin üst düzeyde korunduğu ekolojik bir toplum modelini ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

1990'lı yıllarda İtalya'da ortaya çıkarak Dünyanın pek çok ülkesine yayılan yavaş şehir (Citta slow) hareketini de ideal kent girişimleri olarak değerlendirmek mümkündür. Yavaş şehirler, yaşanabilirlik özelliklerini korumak adına katı kurallar ya da koşulları gerektirmektedir. Bu

²⁰ Ütopyanın ayrıntıları için bkz.; Aldous Huxley (1983), *Ada* (İstanbul: Yol Yayınları).

²¹ Ekolojik ütopyanın ayrıntıları için bkz.; Ernest Callenbach (1994), *Ekotopya* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları).

kapsamda nüfus durumu, çevre politikaları ve planları, altyapı, yaşam tarzları, teknoloji, üretim ve tüketim, komşuluk ilişkileri ayrıntılı biçimde düzenlenmekte ve yerel halkın bu kurallar doğrultusunda yaşaması beklenmekte ve denetlenmektedir (Knox, 2005: 7); (Alver, 2009: 151-152). Klasik ütopyalarda olduğu gibi yavaş şehirlerde de korunması gereken yavaş kent olma koşullarının sağlanması amacıyla katı kurallar uygulanmakta (Alver, 2009: 152), bu kapsamda da yerel halkın özgürlüğüne sınırlama getirilmektedir. Buna karşın yavaş şehirler de belirlenen kriterler çerçevesinde yüksek yaşam kalitesi yakalamayı amaçlamakta, bir tür ideal kent arayışını yansıtmaktadır.

Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız kente dayalı ütopyalarda genellikle (daha özgür bir kent yaşamının kurgulandığı *Ada* ve *Ekotopya* dışında) toplum üzerinde baskıcı bir düzen kuran yönetimlerin kentlerde kurgulandığını söyleyebiliriz. Bu düzenler, çoğu örnekte (Özellikle *Utopia*, *Güneş Ülkesi*, *Icaria'ya Yolculuk* gibi) birbirinin aynısı düzenli ve planlı tekdüze kentler aracılığıyla tektipleştirdiği bireylerin yaşamını da planlama ve denetim altına almayı amaçlamışlardır. İşsizliğin ve yoksulluğun, suç unsurunun, karmaşanın olmadığı toplumsal işbölümünün pekiştirildiği ideal kent arayışları düzenin korunması adına özgürlüğü büyük ölçüde sınırlasa da temel insani ihtiyaçların yeterli düzeyde karşılanmasını sağlayan ve yazdıkları dönemler için ideal sayılabilecek düzen önerileri ortaya koymuşlardır. 20. Yüzyıldan başlayarak ütopyaların yerini karamsar ya da ürkütücü toplum tasarımları olan karşı-ütopyaların aldığını görmekteyiz. Bu kez kentler, karşı-ütopyaların varlık alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tasavvurlar, yazdıkları dönemlerin koşullarına göre ilerici özellikler taşıyabilirler ancak günümüz açısından değerlendirildiğinde baskıcı ve denetimci yapılarının arzu edilebilirlikten uzak oldukları söylenebilir. Günümüzde küresel bir sorun olan çevre sorunlarının dikkate alınarak ekolojik bir yaşam biçiminin (*Ekotopya*'da olduğu gibi) benimsendiği toplumlar, toplumun tüm üyelerine yönetim süreçlerinde yer vermelerinden ve dönemin çevresel sorunlarına karşı ekolojik önlemler almalarından ötürü, ideal sayılabilecek kentlere örnek oluşturabilecek niteliktedir.

Ütopya, temsili olarak genellikle totaliter bir gücü, mutlak, resmi ve soyut bir iktidarı tanımlar (Marin, 1993: 13). Özellikle klasik ütopyalarda görülen düzen önerileri, tekillik, otoriter ve totaliter tavır, bireylere tercih sunulmaması ya da özgürlüğün sınırlanması gibi ortak özelliklerle kent kurgusu aracılığı ile karşımıza çıkmaktadır.

Ütopyaların ideal toplum arayışları olduğunu dikkate alırsak, “ütopyalar aracılığıyla dünyanın daha yaşanabilir, cennete yakın bir yer olabileceği ve bunun nasıl mümkün kılınabileceği gösterilmeye” (Pala, 2014: 144) çalışılmaktadır. Pala'nın ifadesiyle, ütopyalar aracılığıyla aydınların, dünyayı yalnızca bir avuç azınlık için değil herkes için yaşanabilir bir cennete dönüştürmek amacıyla halkı bilgilendirmek görevini taşıdığını (Pala, 2014: 145) söyleyebiliriz.

IV. İdeal Kentlere Ulaşmaya Doğru Etik Bir Şema: Bir Model Önerisi

- Kente ve Kentlilere Etik Açından Yaklaşmak: Kenti ve sorunlarını algılamak, bu anlamda kentsel farkındalık yaratmak ve kenti etik bir duyarlılıkla sahiplenmek (Korumak, geliştirmek, olumlu katkıda bulunmak); bu kapsamda kentte yaşayanlara da duyarlılıkla yaklaşmak her kentlinin öncelikli ödevi olmalıdır.
- Kent Eğitimi Çerçevesinde Kentlilik Bilinci Yaratılması: Kente ve kentlilere karşı sorumluluk geliştirmek üzere yurttaşların okul öncesinden başlayarak kent ve kentlileşme eğitimi alması kaçınılmazdır. Kent eğitimi, bireylerin kente ve diğer kentlilere karşı sorumluluk ve duyarlılık geliştirmesine ve kent yaşamına yansıtmasına katkıda bulunacaktır.
- Kentsel Çevrenin ve Sorunların Farkına Varılması (Kentsel Duyarlılık Geliştirmek): Kente aidiyet duyan, kent kimliğini duyumsayan, kente karşı sorumluluk geliştiren bireyler kentsel-çevresel sorunların farkına varma, diğerlerinin de farkına varmasına yönelik olarak bilinçlenme yaratmalıdır. Bu aşama, kentlileşmenin de önemli bir basamağıdır.
- Çevre Hakkı ve Kentli Haklarının Yaşama Yansıtılması: Kent ve Çevre eğitiminden geçen bireyler, insan haklarının çevreye ve kente yansıtılması bağlamında çevre hakkı ve kentli haklarının farkına varacak; yaşam alanlarına özen göstermeyi ve kentsel yaşam kalitesini yükseltmek üzere işbirliğinde bulunmayı öğreneceklerdir.
- Kente Etik Sorumlulukla Yaklaşmak (Kentliler arasında Kentsel Aidiyet Oluşturmak): Kent algısı ve farkındalığı geliştiren kentliler, kenti sahiplenecekler, kent sorunlarını çözmek, yaşam kalitesini yükseltmek adına kenti ilgilendiren kararlara ve uygulamalara katılma talebini ortaya koyacaklardır.

- **Kentsel Süreçlere İlişkin Olarak Doğru Bilgilenme (Bilgi Edinme Hakkı):** Kenti sahiplenen yurttaşlar kente ilişkin süreçleri izleyecek, doğru ve zamanında olmak üzere bilgilenecektir. Zamanında doğru biçimde bilgilenmek, yurttaşların kente ilişkin karar ve uygulamalardan öncesinde haberdar olmasını ve harekete geçmesine zemin hazırlayacaktır.
- **Kentsel Süreçlere Katılım-hak Talebinde Bulunmak (Pasif Yurttaştan Aktif Yurttaş Konumuna Geçiş):** Kente ilişkin kararlar, düzenlemeler ve uygulamalar öncesinde bilgi sahibi kılınan yurttaşlar kent yönetimine katılım talebi ve çabasında bulunacaklar, kenti birlikte biçimlendirecek ve yaşatacaklardır.
- **Kentsel Çözüm Önerileri Geliştirmek:** Var olan kentlerin sorunlarını tespit etmek, somut çözüm önerileri geliştirmek ve uygulamaya yansıtma, yerel halkın yaşam kalitesini yükseltmeye de hizmet edecektir.
- **Ütopyalara Yaşama Yansıtma:** İdeal yaşam arayışları olan ütopyalara düşlemek ve elbirliğiyle yaşama geçirmek toplumların yaşam kalitesini yükseltmek ve insan onuruna yaraşır biçimde yaşamak anlamında önemlidir. Pek çok düşünürün daha iyi bir gelecek umuduyla kafa yorduğu ve gözler önüne serdiği ütopyalara kavramak, özümsemek ve yaşam çevrelerine yansıtarak yaşanır kılmak tüm yurttaşların birincil ödevi olmalıdır.
- **Kentsel Yaşama Uygun Bir Yaşam Biçimi Geliştirmek (Kentsel Yaşama Uyum ve Kentli Etiği):** Toplumların tarihlerine, kültürel özelliklerine, gereksinimlerine, koşullarına uygun ortak düşleri yaşama geçirmek, mekana yansıtma ortak hedef olmalıdır. Bu kapsamda kent-kır sürekliliği içinde birbirine saygılı bireylerin kentlileştiği, etik bir farkındalık içinde örgütlendiği, insan onuruna yaraşır yerleşim alanları oluşturmak gereklidir.

Bu maddeleri ayrıntılarıyla açıklayarak biraz daha somutlaştırmak, başka bir çalışmanın konusunu oluşturabilir.

Sonuç

Kent bir organizmaya (Raci Bademli'nin ifadesiyle) benzetilirse, yeşil alanları kentin akciğerleri, insanları kandaki akyuvarlara ve alyuvarları olarak değerlendirebiliriz. Bu

benzetmeden hareketle, insanların, insan ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan kentlerin yapı taşları olduğunu iddia edebiliriz.

Yaşanabilir kentler, yurttaşların edilgen durumdan etken konuma geçtiği bir ortamda inşa edilebilir. Yurttaşların yerleşim ya da yaşam ortamlarını biçimlendirme talepleri ve girişimleri olduğunda yaşanabilir kentler yaratılabilir. Kentler, yurttaşların yaşam alanı olarak inşa ediliyorsa oluşumu ve yönetiminde yurttaşların görüş, beklenti ve istekleri vazgeçilmez bir yer tutmalıdır.

İnsanların kentlerin inşası sürecinde doğru bilgilendirilmeleri, karar alma ve uygulama süreçlerine dahil edilmeleri sürdürülebilir kentlerin temel koşuludur. Kent yerleşimleri, bireylerin çağdaş, yaşamsal, yerel gereksinimlerinin karşılandığı yaşam ortamları/alanları ise yaşanabilir kentlerin temel çerçevesini de bu yerlerde yaşayan ya da yaşayacak olan kentliler belirlemelidir. Yaşam kalitesi yüksek kentler, yurttaşların bireysel değil toplumsal çıkarlar temelinde kent yönetimine katılmalarıyla yaratılabilir. Kentlerin sürdürülebilirliği ya da yaşanabilirliği, yöneticiler ve yurttaşlarca, kentin etik bir anlayışla yaratılmasını ve yönetilmesini gerektirir. Kente etik bir kaygıyla yaklaşılması gereği, yurttaşların da bu süreçte dahil edilmesiyle, diğer bir ifadeyle kentsel aktörler rolünün yurttaşlara verilmesiyle gerçekleşebilir.

Birçok düşünür de ütopya eserleriyle yaşanılabilir ya da yaşanmaya değer düzenler tasvir etmiş, tasavvur etmeye çalışmış, toplumların daha mutlu olabileceği bir dünya özlemini yazıya dökmüşlerdir. Ütopya eserleri de yaşanmaya değer kentler ya da düzenlere yönelik çok çeşitli alışıkları sunmuşlar, daha iyi bir yaşam umudunu canlı tutmayı başarmışlardır. Hem uluslararası belgeler, hem de diğer yasal düzenlemelerin yanında TC Anayasası içerdiği hükümlerle genel kapsamda kentli haklarının gerçekleştirilmesinin önünü açar niteliktedir.

Yurttaşların yönetime ve kentsel yaşama doğrudan katılması, diğer bir ifadeyle kentlilerin kendi yaşamlarını doğrudan etkileyebilecek kararlarda ve uygulamalarda söz sahibi olabilmesi, kentlerin yaşam kalitesini yükseltecek biçimde tasarlanmasını sağlayabilecek, bu anlamda kentsel sürdürülebilirlik, yöneticilerin kente ve kentlilere etik davranmasıyla (onları yok saymamasıyla) gerçekleşebilecektir.

Bugün hayattakiler için ve gelecekte yaşayacak olanlar için nitelikli, bütünlüklü, adaletli, çağdaş kentsel çevreler üretmek, insan onuruna yaraşır yaşam olanakları sunabilen kentleri önce usumuzda ya da hayalimizde yaratmamıza daha sonra da yaşama geçirmemize bağlıdır. Yaşadıkları kentlere sahip çıkabilen kentlilerin hayal gücü, yaşamla buluşabilen, bütünleşebilen nitelikli kentsel çevreleri düşten gerçeğe evriltecektir.

Kaynakça

- Abensour, Miguel (2009), *Ütopya*, Thomas More'dan Walter Benjamin'e (İstanbul: Versus Kitap).
- Alver, Köksal (2009), "Ütopya: Mekan ve Kentin İdeal Formu", *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, (1): 139-153.
- Aslanoğlu, Rana (1998), *Kent, Kimlik ve Küreselleşme* (Bursa: Asa)
- Bacon, Francis (1957), *Yeni Atlantis* (İstanbul: Maarif Basımevi).
- Bellamy, Edward (2011), *Geçmişe Bakış, 2000-1887* (İstanbul: Say).
- Bumin, Kürşad (1990), *Demokrasi Arayışında Kent* (İstanbul: Ayrıntı).
- Campanella, Tommaso (1996), *Güneş Ülkesi* (İstanbul: Can Yayınları).
- Childe, Gordon (2018), *Tarihte Neler Oldu?*, (Çev.: Alaeddin Şenel) 1. Baskı, (İstanbul: Kırmızı Yayınları).
- Claeys, Gregory ve Lyman Tower Sargent (ed.) (1999), *The Utopia Reader* (New York ve London: New York University Press).
- Ertan, Kıvılcım Akkoyunlu (2012), "Ütopya Tasarımlarında Kent", *İdeal Kent, Kent Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5, Ocak: 38-67.
- Ertan, Kıvılcım Akkoyunlu (2014), *Kent ve Kentli Hakları* (Ankara: TODAİE).
- Ertan Kıvılcım Akkoyunlu (2018), "Küreselleşme, Yerel Yönetimler ve Kentli Hakları", *Küreselleşme Sürecinde Yerel Hizmet, Yerel Siyaset*, (Ed.; Ayşegül Mengi ve Deniz İşçioğlu) (Ankara: AÜ Ernst Reuter İskan ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi): 23-43.
- Ertan, Kıvılcım (2000), *Kentin Tükenişi ve Ütopyalar* (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü) Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Gilman, Charlotte Perkins (2014), *Kadınlar Ülkesi*, (Çev. Seher Özbay), 2. Baskı, (İstanbul: Otonom Yayıncılık).
- Huxley, Aldous (1983), *Ada* (İstanbul: Yol Yayınları).
- Keleş, Ruşen ve Ayşegül Mengi (2017), *Kent Hukuku* (Ankara: İmge Kitabevi).

Knox, Paul L. (2005), "Creating Ordinary Places: Slow Cities in a Fast World", *Journal of Urban Design*, 10(1), February.

Marin, Louis (1993), "The frontiers of utopia", (Krishan Kumar ve Stephen Bann (ed.), *Utopias and The Millenium* (London: Reaktion Books), 7-16.

More, Thomas (1995), *Utopia* (İstanbul: Cem Yayınevi).

Mutlu, Ahmet (2008), *Ekoloji ve Yönetim, Toplumsal Ekoloji ve Sürdürülebilir Gelişmenin Karşılaştırılması*, Ocak (Ankara: Turhan Kitabevi).

Mutlu, Ahmet (2010), *Kentli Hakları ve Türkiye* (Konya: Çizgi Kitabevi).

Pala, Hikmet (2014), *Ütopya Tarih*, 2. Baskı, (Ankara: Gece Kitaplığı).

Pinder, David (2005), *Visions of the City* (Great Britain: Edinburgh University Press).

Robert, Jean (1999), *Kent ve Halk, Kent Üzerine Alternatif Düşünceler* (Çev. Özgür Orhangazi) (Ankara: Ütopya Yayınevi).

Wells, Herbert George (1967), *A Modern Utopia* (Lincoln: University of Nebraska Press).

www.migm.gov.tr (02.03.2015)

<http://habitat3.org/the-conference/programme/all/right-to-the-city-and-cities-for-all>,

(03.04.2018):

<http://habitat3.org/the-new-urban-agenda>, (03.04.2018)

<https://www.un.org-publications>, 2018 Revision of World Urbanization Prospects, (03.08.2019).

THE QUALITY OF URBAN LIFE AND UTOPIAS

Abstract

The design of human settlements to offer environments that are worthy of human dignity, serves to enable individuals to live healthy and improve themselves. Maintaining the quality of urban life at the highest possible level and achieving this through the citizen participation at decision-making and practice level, is of great importance in overcoming the crisis of the cities of the 21st century. Undoubtedly, utopian works in literary literature occupy an important place in the creation of cities where the quality of urban life rises. Utopias, produced with the idea of a better life of authors, serve to create cities with high quality of life. Considering that more than half of the world's population lives in cities and the vast majority of cities are in unfavorable conditions, the relationship between improving the quality of life in cities and urban quality of life emerges.

Today, the majority of the population lives in cities, which is expected to increase in the near future. However, especially in the cities of developing countries, the quality of urban life is declining. On the other hand, the reactions put forward against unqualified urban life conditions, became the main theme of utopias. If the utopias and dystopias are scrutinized recently, it is usually seen that the quality of urban life is focused.

Keywords: City, Urban Life Quality, Utopia